

Антропологічні виміри у релігійно-філософських поглядах українських мислителів західної діаспори

Ганна Сало, Київський університет ім. Бориса Грінченка

У статті висвітлюються особливості релігійно-філософського вчення діаспорних мислителів. Охарактеризовано рівень дослідженості вказаної проблематики в історіографії. Проаналізовано сутність вчення українських філософів зарубіжжя, котрі використовували в своїх працях широкий інструментарій у процесі пізнання сутності людини. На основі поглядів зарубіжних українських філософів Дмитра Чижевського, Миколи Шлемкевича та Івана Огієнка показано, що їх науковий доробок характеризується антропологічною спрямованістю. Встановлено, що світогляд діаспорних науковців поєднував найкращі здобутки класиків української культури та європейської філософії. Виокремлено ключові риси антропологізму у філософії видатних українських вчених. Саме тому в процесі дослідження значну увагу приділено розкриттю сутності людиноцентричної концепції, що лежала біля витоків релігійно-філософського дискурсу українських мислителів зарубіжжя. Доведено, що наукова спадщина Д. Чижевського, М. Шлемкевича та І. Огієнка є значущою з точки зору проблематики сучасного релігієзнавства. Особливість вчення зарубіжних українських мислителів полягає в його антропологічній спрямованості, яка водночас не є відірваною від ірраціональних категорій існування. В результаті досліджень українська людина фактично вперше постає як самотність не лише у своєму локальному просторі існування, але і в європейській системі філософських координат. Виходячи із результатів вивчення досвіду українських діаспорних філософів, зроблено висновок про значущу актуальність та перспективність подальших досліджень релігійно-філософського дискурсу мислителів західної української діаспори. Збереження загальнолюдських і гуманістичних цінностей філософів української діаспори, яке відображається у культурному житті та інших надбаннях, де українська діаспора зберегла та розвинула і підсилила культурну спадщину українського народу.

Ключові слова: антропологізм; релігійно-філософський дискурс; мислителі української діаспори; Д. Чижевський; М. Шлемкевич; І. Огієнко; персоналізм

Anthropological measurements in the religious and philosophical views of Western thinkers Ukrainian Diaspora

Hanna Salo, Borys Grinchenko Kyiv University

In the article the features of religious and philosophical doctrine diaspora thinkers. The level of investigationalness of problem is reflected in home historiography. The nature of teaching Ukrainian foreign philosophers who used in his writings a wide knowledge of the tools in the nature of man. Based on the views of Ukrainian foreign philosophers Dmitry Chyzhevsky, Mykola Shlemkevych and Ivan Ogienko analyzed their scientific achievements characterized by anthropological orientation. Established that the outlook of diaspora scientists combined the best achievements of the classics of Ukrainian culture and European philosophy. Thesis there is determined the key features anthropologism in the philosophy of outstanding Ukrainian scientists. That is why during the study focused on the disclosure of the essence of human centric concept that lay at the origin of religious-philosophical discourse Ukrainian thinkers abroad. Proved that scientific heritage of Dmitry Chyzhevsky, Mykola Shlemkevych and Ivan Ogienko is significant in terms of the problems of modern religion. The peculiarity of the teaching of foreign Ukrainian thinkers lies in its anthropological orientation, which at the same time is not separated from the irrational categories of existence. As a result of the research, the Ukrainian man for the first time appears as distinct not only in his local space of existence, but also in the European system of philosophical coordinates. Based on the results of studying the experience of Ukrainian diaspora philosophers concluded significant relevance and prospects of further research religious-philosophical discourse of Western thinkers Ukrainian diaspora. Preservation of human and humanistic values of the philosophers of the Ukrainian diaspora, which is reflected in cultural life and other heritage, where the Ukrainian diaspora preserved and developed and strengthened the cultural heritage of the Ukrainian people.

Keywords: anthropologism; religious and philosophical discourse; thinkers of the Ukrainian diaspora; D. Chyzhevskyy; M. Shlemkevych; I. Ogienko; personalism

Антропологические измерения в религиозно-философских взглядах украинских мыслителей западной диаспоры

Ганна Сало, Киевский Университет им. Бориса Гринченко

В статье освещаются особенности религиозно-философского учения диаспоры мыслителей. Охарактеризованы уровень изученности указанной проблематики в историографии. Проанализированы сущность учения украинских философов зарубежья, которые использовали в своих трудах широкий инструментарий в процессе познания сущности человека. На основе взглядов зарубежных украинских философов Дмитрия Чижевского, Николая Шлемкевича и Ивана Огиенко показано, что их научный потенциал характеризуется антропологической направленностью. Установлено, что мировоззрение диаспоры ученых совмещало лучшие достижения классиков украинской культуры и европейской философии. Выделены ключевые черты антропологизма в философии выдающихся украинских ученых. Именно поэтому в процессе исследования значительное внимание уделено раскрытию сущности человекоцентрической концепции, лежащей у истоков религиозно-философского дискурса украинских мыслителей зарубежья. Доказано, что научное наследие Д. Чижевского, М. Шлемкевича и И. Огиенко является значимой с точки зрения проблематики современного религиоведения. Особенность учения зарубежных украинских мыслителей заключается в его антропологической направленности, которая при этом не является оторванной от иррациональных категорий существования. В результате исследований украинский человек фактически впервые выступает как самобытный не только в своем локальном пространстве существования, но и в европейской системе философских координат. Исходя из результатов изучения опыта украинских диаспорных философов, сделан вывод о значимой актуальности и перспективности дальнейших исследований религиозно-философского дискурса мыслителей западной украинской диаспоры. Сохранение общечеловеческих и гуманистических ценностей философов украинской диаспоры, которое отображается в культурной жизни и других достижениях, где украинская диаспора сохранила и развила, усилила культурное наследие украинского народа.

Ключевые слова: антропологизм; религиозно-философский дискурс; мыслители украинской диаспоры; Д. Чижевский; М. Шлемкевич; И. Огиенко; персонализм

Постановка проблеми.

В сучасних умовах життя все більше звертається увага на місце людини у світі та її роль в процесах буття. У різні часи об'єктом дослідження поставала сутність особистості у контексті її релігійно-філософської рефлексії. Як неможливо уявити європейську науку без її соціокультурного потенціалу, так само важко розглядати вітчизняне релігієзнавство без наукового доробку окремих представників української діаспори. Дійсно, впродовж ХХ ст. найкращі українські мислителі змушені були емігрувати за кордон, що значно вплинуло на формування їх релігійно-філософських поглядів.

Саме тому наукова спадщина західної української діаспори є унікальним джерелом для вітчизняного релігієзнавства. З одного боку, доробок закордонного українства репрезентує його специфічний погляд на релігійний чинник у житті окремо взятої людини як суб'єкта суспільства. З іншого боку, вчення, які набули свого поширення в колах української діаспорної інтелігенції, стали уособленням образу усього українства. Звідси, досить важливою постає проблема

вивчення антропологічного аспекту, що широко розкривається у працях мислителів української діаспори.

Формування релігійно-філософської думки мислителів української діаспори – це тривалий процес, що безпосередньо охопив увесь період становлення діаспори загалом. Українські емігранти були довгий час єдиним джерелом збереження знань про релігію, історію, культуру та мову нашої держави. В умовах християнської традиції, насамперед, західна українська діаспора мала змогу ознайомитись із найкращими надбаннями європейської культури, що в подальшому вплинуло на світоглядні орієнтири провідних діячів зарубіжного українства. Як наслідок – світоглядні позиції українських діаспорних мислителів увібрали в себе як релігійні, так і загальнолюдські гуманістичні цінності.

Як наслідок – актуальність дослідження релігійно-філософського дискурсу представників мислителів української діаспори полягає у її суспільствознавчому потенціалі. Лише нині вітчизняна наука має змогу досягнути усю розмаїтість та багатовимірність напрацьовань

діаспорних мислителів, які на основі персоналістичного підходу намагалися подати ідеал української людини крізь призму її індивідуальних якостей.

Аналіз дослідження і публікації.

Слід зазначити, що погляди українських діаспорних філософів стали привертати увагу вітчизняних науковців на початку 90-х років ХХ ст. В цей час розпочинаються активні дослідження антропологічних мотивів у релігійно-філософській традиції закордонних українських науковців. Так, в загальних рисах цю тематику вивчали А. Колодний, Н. Кривда, В. Ляхоцький, А. Марушкевич, С. Наливайко, І. Огородник, А. Погорілий, Є. Сохацька, З. Тіменик та інші.

В подальшому коло наукових інтересів серед вітчизняних дослідників набуло конкретних рис. Зокрема, переважна більшість праць українських науковців почала зосереджуватись на аналізі доробку зарубіжних українських філософів. Наприклад, спадщина відомого мислителя Дмитра Чижевського стала об'єктом робіт П. Гнатенка, В. Горського, С. Кримського, В. Лісового, А. Погорілого та ін. Численні дослідники аналізують розвиток світоглядних позицій Д. Чижевського на фоні надбань європейської філософії.

В свою чергу І. Кучинська, А. Марушкевич, Г. Опанасюк, Н. Тимошик, здійснювали комплексне дослідження напрацювань Івана Огієнка крізь призму його світоглядних позицій та духовних орієнтирів.

Не залишені поза увагою і праці мислителя Миколи Шлемкевича. Так, спектр його поглядів висвітлюють в своїх публікаціях В. Артюх, І. Витанович, І. Козій, О. Кульчицький, В. Пономарьов тощо.

В цілому, численні напрацювання українських науковців в сфері дослідження антропологічних поглядів діаспорних філософів несуть неабиякий джерелознавчий потенціал. Проте досі є відсутні комплексні розробки, які б цілком і повністю розкривали сутність та розмаїтість релігійно-філософського дискурсу усіх без винятку українських мислителів-емігрантів.

Метою дослідження є висвітлення релігійно-філософського дискурсу мислителів української діаспори крізь призму його антропологічного спрямування.

Виклад основного матеріалу.

Необхідно зазначити, що своєрідним сенсом філософських роздумів переважної більшості українських мислителів було усвідомлення людського «Я» як категорії, яка притаманна конкрет-

ній особистості і є персональною характеристикою. Водночас індивідуальне «Я» не являлося тим мірилом, яке здатне було б вичерпати антропологічність, відображену у релігійно-філософському дискурсі діаспорних філософів. Саме тому категорія «Я» увібрала в себе ознаки колективного, яке консолідувало характеристики етнічні та національні. Виходячи із цього, світоглядні позиції українських філософів відображають їх релігійну складову, репрезентовану крізь призму духовного світу українського народу. Як наслідок, філософія вітчизняних закордонних науковців є спрямованою на відтворення складного внутрішнього світу людини, інкорпорованого у суспільну систему національних відносин. В свою чергу протиставлення загального та індивідуального є теоретичним підґрунтям релігійного дискурсу мислителів західної української діаспори.

Формування світоглядних позицій зарубіжних українських філософів відбувалося на основі надбань провідних національних діячів культури, серед яких особливо цінними є погляди П. Куліша, В. Липинського, Г. Сковороди, І. Франка, Т. Шевченка, П. Юркевича та багатьох інших видатних українських мислителів. На основі вироблених ними підходів формувалася ціла галузь вчення – українознавство, що пізніше стала основою для становлення української діаспори релігійно-філософської думки в цілому. Звідси проблема людини стала осмислюватися в більш широкому сенсі як сукупність ментального, національного та самобутнього. Тут предметом зацікавлення виступає інтроверсія, на основі якої проглядається індивідуалізм, що так часто простежується в працях діаспорних мислителів [9].

Паралельно треба зауважити, що неабиякий вплив на науковий світогляд філософів української діаспори мала європейська філософська традиція. Так, український мислитель Дмитро Чижевський слухав лекції філософа-екзистенціаліста Карла Ясперса, захоплювався феноменологією Едмунда Гуссерля, а також лекціями інших відомих німецьких філософів Г. Ріккєрта, М. Хайдеггера та ін [8, с. 126]. Пізніше Д. Чижевський увібрав у своїй творчості напрацювання Г. Гегеля, які стосувалися діалектики. На основі засвоєних знань філософ подає свій погляд на формування національної філософської думки, яка розглядалася дослідником в її історичному контексті розвитку [2, с. 100]. З одного боку, Д. Чижевський відстоює єдність національної філософії й національної культури. Звичайно ж

культура є вираженням духовного та матеріального життя суспільства. В свою чергу поняття культури виражене у формі образів та символів, характерних для нації. Відбувається протиставлення раціоналістичного та трансцендентного, коли народ намагається віднайти своє місце в історії та часі. Це є можливим лише за умови звернення до внутрішнього світу кожної людини як представника соціуму або заглиблення у «філософію серця». Антропологізм Д. Чижевського наділений особливими специфічними рисами, він звернений на світогляд особистості, яка є складовою певної системи усталених норм та відносин. Звідси стає проблема сенсу буття людини, яку можна інтерпретувати в естетичному та етичному вимірах. В цьому плані категорія існування розкривається лише в релігійно-філософській традиції, оскільки у Святому Письмі черпаються основи мудрості, що є мірилом чистоти людського розуму та совісті [7]. Як наслідок, антропологічні погляди Д. Чижевського виявляються на зрізі раціонального та ірраціонального уявлення про світ, що впливає із ментального світобачення навколишньої дійсності, з іншої сторони людини як суб'єкта окремої національної спільноти. На підставі розгалуження ціннісних елементів відбувається розкриття загального абсолюту, яке не може остаточно утвердитися у довершеному вигляді. У філософських поглядах зарубіжних українських мислителів відбувається розбіжність між поглядами національної філософії та передовими світоглядними позиціями, виробленими в Європі. Як писав Д. Чижевський, такі процеси перебувають у русі до правдивого, а значить до розкриття абсолютного. В свою чергу правда є різнорівневою [11, с. 9]. Більш того, важливим є діалектичний погляд на сутність речей, в тому числі і цінностей.

В свою чергу Д. Чижевський у своєму дослідженні, присвяченому історії української філософії, зазначав, що в Україні поставали численні спеціально-теологічні, католицькі, уніатські, православні та протестантські школи. Все це відобразилося на діяльності Київської академії, яка фактично сформувала власну основу для підготовки духовних та світських діячів. Згідно Д. Чижевського, система світогляду, яка побутувала в навчальному закладі, несла схоластичний характер [11, с. 38]. А отже для філософського вчення київської школи була притаманною сухість теологічного трактування буття. У системі Д. Чижевського чільне місце займає так звана Божа іскра, захована у людській душі

та серці. Вона робить цілісним людський духовний ланцюг. Аналізуючи творчість П. Юркевича, Д. Чижевський визначає українську філософську думку як філософію серця [10, с. 64].

Слід зазначити, що синтез європейської та національної філософії став характерною рисою й поглядів іншого українського діаспорного діяча Миколи Шлемкевича, який закінчив факультет філософії Віденського університету, де брав активну участь у роботі місцевого філософського гуртка [3, с. 255]. Власне, український мислитель розглядає категорію ментальності, оперуючи протиставленням раціоналізму та стихійності. На прикладі географічних регіонів України М. Шлемкевич виокремив постаті Тараса Шевченка та Івана Франка, котрі у своїх поезіях підіймали питання бунту та помсти і водночас терпіння та прощення. Звичайно, ці поняття склалися на основі глибокого індивідуалізму, що характерний при зверненні до сутності особистості. В цьому відображається антропологізм релігійно-філософських поглядів М. Шлемкевича, який виокремлює значну роль віри в Божу справедливість для здобуття гармонії між розумом та відчуттями людини [5]. В будь-якому разі погляди діаспорного філософа звернені на пізнання внутрішніх мотивів особистості, а отже людина знову постає в центрі світу.

Проте, не усі діаспорні мислителі брали за основу своїх вчень найкращі ідеї європейської філософської думки. Так, видатний український просвітник, церковний діяч Іван Огієнко значну роль у формуванні особистості та суспільства відводив християнству. Хоча такі тези, як демократизм, соборність децю перегукувалися із надбаннями європейської філософської традиції. Водночас І. Огієнко виводить на якісно новий рівень поняття духовності людини, яке базується на перехресті свідомості і самосвідомості. Саме тут відображаються найважливіші потреби, погляди, інтереси особистості та її ставлення до навколишньої дійсності. Крім того, свого поширення набуває проблема пошуку людиною свого місця у світі, суспільстві тощо. У цьому контексті І. Огієнко розглядав релігію як певну духовну діяльність людей, яка ставала їхнім своєрідним соціальним способом життя. Базуючись на принципах братерства і сестринства, український мислитель вбачав роль віри у формуванні загальнолюдських цінностей. Реалізація особистості стає можливою тоді, коли духовні начала поєднуються гармонійним зв'язком із природними та соціальними явищами. Тому

важливість релігійно-філософських поглядів І. Огієнка полягає у постійному самовдосконаленні людини. Це може відбуватися на основі духовного спрямування, спадкоємності християнського ідеалу, ідейності, корисності для суспільства та інших пріоритетів [1, с. 31]. Проте вищезгадані постулати мають реалізовуватися на основі тих національних особливостей суспільства, які закладені та репрезентовані у мові, релігії, традиції та звичаях народу. Звідси, дискурс І. Огієнка несе безпосереднє дидактичне навантаження, він є прикладним та спрямованим на особистість. Його цінність полягає у синтезі релігійних ідеалів та загальнолюдських норм моралі, які узгоджуються із визнаними філософськими проблемами буття, існування людини та пошуку сенсу її життя в соціумі і поза ним.

Тож в умовах відсутності національної української держави впродовж XX століття відбувалося формування емігрантських осередків на території Західної Європи. Проживання за кордоном було чи не єдиною можливістю для вихідців з України зберігати традиційні українські цінності, що базувалися на історичній спадщині вітчизняної інтелігенції XIX–XX століть. Як наслідок, духовна сфера життя української еміграції консолідувала в собі ідею єдності церкви з народом, культура якого творилася у безпосередньому зв'язку із релігією. В умовах християнської традиції насамперед західна українська діаспора мала змогу ознайомитись із найкращими надбаннями європейської культури, що в подальшому вплинуло на світоглядні орієнтири провідних діячів зарубіжного українства. Як наслідок, світоглядні позиції мислителів української діаспори увібрали в себе як релігійні, так і загальнолюдські гуманістичні цінності.

Відображення тотально-цілісності людини, яка в свою чергу націлена на розкриття свого бачення зв'язку внутрішнього духовного світу людини з його зовнішнім світом об'єктивних соціальних відносин, інститутів, процесів. У результаті цього різноманіття цих зв'язків внутрішнього і зовнішнього по різному включено в антропологію, що і визначає взаємовідносини антропології з іншими галузями гуманітарного знання.

Разом із цим взаємодія охоплює всю проблематику обумовленості внутрішнього духовного світу людини об'єктивними формами його соціального буття від найзагальніших формаційних до конкретних умов і факторів онтогенезу. Ці форми є результатом діяльності попередніх поколінь закордонного українства, а також про-

дуктом творчої енергії і творчої діяльності інших людей.

Предмет філософської антропології формує свої уявлення про процеси, які втіленні у зовнішні об'єктивні форми особистості в тій чи іншій якості і риси внутрішнього духовного світу людини. Богослови української діаспори підтримували національну самовизначеність українців. При цьому необхідно зазначити, що вплив зовнішніх факторів на внутрішній духовний світ завжди опосередковано цілісною структурою особистості і такими були, як мислення, емоції, уява, тощо. Все це є результатом реалізації людиною своєї свободи, пошуку сенсу життя.

Реакція протестантських організацій на розвиток філософської думки за кордоном була суперечливою і включала з посиленням релігійної думки на проникнення елементів раціоналізму в саме богослов'я, в тому числі спроби заміни догматичного вчення про людину філософською рефлексією. У християнстві, таким чином, починається той процес, який називається «антропологізацією богослов'я».

Це дозволяє виокремити три типи форм організації релігійного життя українських трудових мігрантів за кордоном. По-перше, це об'єднання в межах територіальної парафії, в яких душпастир здійснює своє служіння на постійній основі, проживаючи поруч зі своїми мирянами, а Служби відбуваються у зазначений час. Такі спільноти існують у великих містах, де є багато українських трудових мігрантів. По-друге, це організація в рамках єпархіальних осередків, які сформовані у невеликих населених пунктах, у місцях компактного проживання українців при церковних громадах, де мають своїх виконавців, але є регулярні приїзди священників, або кураторів згідно визначеного графіку. По-третє, це локальні етнічно-конфесійні згуродження у тих населених пунктах, де парафія ще не сформована або де сформувати її немає змоги, наприклад, це може бути у гірській місцевості. Цей процес передбачає об'єднання ряд ініціатив та можливостей для створення організації церковних громад [4, с. 320-322].

У якості прикладу в 1920–1930-х роках українська діаспора об'єдналася у кілька адміністративних церковних одиниць та утворилися такі православні церкви: Українська греко-православна церква в Канаді, Українська автокефальна церква в США [6, с. 17], Українська православна церква Америки в єдності зі Вселенською патріархією, а також Американська

Карпато-руська єпархія Константинопольського патріархату. Вони були носіями української культури, мови, традицій, звичаїв, але православна діаспора не мала єдиного церковного центру і вони не могли об'єднатись в одну канонічну юрисдикцію [6, с. 211].

Загалом творча спадщина мислителів української діаспори охоплює проблематику розвитку вітчизняної філософської думки, її втілення у національних образах культури. В той же час вчення науковців діаспори не збивається на культурологічне чи історичне поприще, воно продиктоване релігійно-філософським аналізом тих напрацювань, які дійшли до нас із доробку передових вітчизняних та іноземних філософів. Маємо зазначити, що одним із досягнень української діаспорної інтелігенції є встановлення причинно-наслідкового зв'язку у ствердженні української філософської думки. На основі цього у працях І. Мірчука, Д. Чижевського, М. Шлемкевича, С. Ярмуса та інших ми зустрічаємо певні етапи розвитку філософії в Україні, для яких притаманною є їх детермінованість суспільно-політичними подіями чи то зовнішніми впливами на зразок проникнення і поширення ідей Х. Вольфа. Звідси, на основі аналізу діаспорного дискурсу українське релігієзнавство постає в очах дослідників як інтегральне, комплексне вчення, яке має свої точки перетину із вітчизняним кордоцентризмом, німецьким містицизмом, що робить значущим і актуальним подальше вивчення напрацювань мислителів української діаспори.

Висновки.

Отже, антропологічний аспект широко розгортався у релігійно-філософському дискурсі діаспорних філософів. Колективними зусиллями вчених мислителів української діаспори було вироблено підходи до висвітлення проблеми духовного світу людини, її персонального самоутвердження у світі. На основі духовної спадщини найкращих вітчизняних та європейських мислителів у середовищі західної діаспори зростала ідея української національної філософії, що базувалась на людиноцентричних засадах. Особливість релігійно-філософського світогляду І. Огієнка, Д. Чижевського, М. Шлемкевича та ін., як одних із представників вітчизняної інтелігенції за кордоном, полягала у синтезі раціонального та трансцендентного підходів до вивчення людської сутності. Якщо філософія діаспорних мислителів заглиблювалася у пізнання особистості, то релігія ставала індикатором аксіологічного потенціалу людини, її персонального "Я" у всесвіті. Саме

тому антропологічні погляди мислителів західної діаспори були нерозривно поєднані із їх релігійно-філософським дискурсом.

Таким чином, інтелектуальний і духовний доробок українських філософів зарубіжжя заклав передумови до якісно нового розвитку вітчизняної релігієзнавчої науки. Більше того, діаспорні напрацювання спрямовані на збереження національної ідентичності українців, характерною рисою світогляду яких завжди була релігійність. Використовуючи методологію, закладену у традиціях філософської антропології, діаспорні вчені зуміли звернути увагу у своїх дослідженнях на характерні особливості пересічного українця як представника окремо взятого соціуму. В цьому контексті поняття самоідентифікації та самосвідомості є ключовими. Їх вивчення неможливе без антропологічного підходу.

Результатом своєрідного вчення українських зарубіжних філософів було розширення кола дослідницьких пошуків поза межами релігійно-філософського дискурсу, що лише збагачувало його. На основі комплексного огляду та аналізу дослідження більшості діаспорних філософів охоплювали також історичну, етнічну, духовно-етичну та світоглядну сферу. Саме тому кризь призму різноманітності творчої спадщини українських мислителів можна виокремити своєрідні напрями їх релігійно-філософського бачення, в основі якого знаходився дух, розум, серце, трансценденція, що в своїй сукупності переростало у Божественне начало категорії людського буття.

Внаслідок сформованих позицій можна встановити, що антропологічне спрямування у релігійних поглядах української діаспори було виражене у таких позиціях:

- антропологічна проблематика осмислювалася на фоні релігійного світобачення, яке відображалось у моделі відношення людина – Бог;
- духовно-релігійна складова вчення українських мислителів віднаходила свій зміст у людській подобі, її почуваннях, прагненнях;
- базуючись на засадах європейської філософської науки, діаспорні науковці визначали людину як найвищу цінність, відображену у її буттєвісних орієнтирах та цінностях;
- фактично самоствердження діаспорного дискурсу відбулося на основі синтезу релігійної української культурної традиції та її співвідношення із загальноєвропейськими напрямками філософії.

Звідси, базова концептуалізація творчого доробку українських зарубіжних мислителів реалізується кризь призму вичленовування їх

засад та ідей, що впливають в процесі розгор-
тання антропологічної проблематики. Тут лю-
дина постає виразником релігійних та духовних
якостей, які здатні піднести її на новий рівень
самоусвідомлення. А отже тлумачення цінності
людини постає у побудові її цілісного образу, що
вбирає у себе духовну, фізичну та психічну скла-
дові існування. Ці фактори наближають людську
істоту до трансцендентного бачення дійсності.
Проте воно полягає у пошуку першооснови жит-
тя, того абсолюту, що називають Богом. Звідси,
релігійний дискурс пов'язаний із людиною як
подобою Божою, яка існує в матеріальній та ду-
ховній площині. У той же час не можна сказати,
що антропологічні погляди українських філо-
софів діаспори є теоцентричними. У творчості
зарубіжних українських мислителів широкого
розповсюдження набувають тези, спрямовані на
характеристику відношення української людини
до навколишнього світу, духовного спадку на-
роду. В цьому значенні величезну роль відіграє
тісний зв'язок людської особистості із рідною
землею, що часто проявляється у релігійному
світогляді. Виходячи із цього, релігійно-філо-
софський дискурс діаспорних науковців постає
у вигляді комплексу знань, що потребують своєї
систематизації.

Виходячи із ключових характеристик філо-

софії мислителів українського зарубіжжя, необ-
хідно констатувати їх антропологічну спрямо-
ваність, виражену у рефлексії особистості в її
обумовленому бутті. Людина постає як відмінна
від усіх форма життя, яка спрямована на пізнан-
ня самої себе та світу зовнішнього. Особистість
виражається у життєвій зміні, у чому й прояв-
ляється вільний дух. Воля як характеристика
буття є рушійною силою перетворень, проте
вона є також детермінованою. А значить є і при-
чинність людини у світі, яку неможливо описати
лише засобами наукового пізнання. Тут на чільне
місце виступає дух, який знаходить себе в дієвих
актах людини. Як наслідок – ідеї супроводжують
речі, йдучи паралельно. В тому полягає дуалізм
людської духовної сутності, самовираженої із
внутрішнього на зовнішній світ.

Отже, в антропологічних поглядах діаспор-
них філософів релігійний дискурс виокрем-
люється утвердженням духу, причетного до
Бога. У цьому універсальному русі життя енер-
гія духовного підтримує розум, який живить
думками безперервне мислення людини, що
шукає шлях до істини, захованої у вірі в надпри-
родні сили. Саме тому подальше звернення до
релігійно-філософської проблематики філософів
української діаспори є перспективним для віт-
чизняного релігієзнавства.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Ворожбіт В. Духовно-моральне виховання молоді у спадщині Івана Огієнка / В. Ворожбіт // Проблеми фі-
зичного виховання і спорту. – 2011. – № 1. – С. 29-33.
2. Галань Н. Постає і творчість Дмитра Чижевського в оцінці філософів радянської України 20-30-х років ХХ
століття / Н. Галань // Вісник Черкаського університету. Серія “Філософія”. – 2011. – Вип. 210. – С. 99-104.
3. Гірняк С. Галичина “як психологічна категорія” у концепції Миколи Шлемкевича / С. Гірняк // Вісник Жи-
томирського державного університету імені Івана Франка. – Випуск 6. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка,
2013. – С. 255-260.
4. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення)
/ О. Донченко, Ю. Романенко. – Київ: Либідь, 2001. – С. 320-322.
5. Овчарук О. Культурософська спадщина української діаспори у вимірах персоналістичного дискурсу /
О. В. Овчарук // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – 2013. – Вип. 31. – С. 127-134.
6. Савчук С. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді: Період зародження ідеї оснування
української Греко-Православної церкви в Канаді / С. Савчук, Ю. Мулик-Луцик. – Вінніпег: Видавнича спіл-ка
“Екклезія”, 1985. – Т. 2. – 784 с.
7. Скринник М. Традиція в українській філософії і романтизм / М. Скринник // Вісник Національного техніч-
ного університету України “Київський політехнічний інститут”. Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2006.
– № 3. – С. 72-76.
8. Федорів І. Внесок Дмитра Чижевського у розвиток європейського слов'янознавства / І. Федорів // Украї-
на-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – 2013. –
Вип. 12. – С. 123-137
9. Филипович Г. Ідентифікаційна роль релігії і церкви в житті української діаспори / Г. Филипович // Вісник
Київського національного університету імені Тараса Шевченка Філософія. Політологія. – 2013. – Випуск 4. –
С. 67-71
10. Хруцький А. Коментар до історіографії філософії в Україні Чижевського / А. Хруцький // Сучасність. –
1988. – Ч. 5. – С. 64.
11. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – Київ: Вид-во Орії при УКСП
Кобза, 1992. – 230 с.

REFERENCES

1. Vorozhbit, V. (2011). Dukhovno-moralne vykhovannia molodi u spadshchyni Ivana Ohienka [Spiritual and moral upbringing of youth in the legacy of Ivan Ogienko]. *Problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, 1, 29-33 [in Ukrainian].
2. Halan, N. (2011). Postat i tvorchist Dmytra Chyzhevskoho v otsynsi filosofiv radianskoi Ukrainy 20-30-kh rokiv KhKh stolittia [The composition and creativity of Dmitry Chyzhevsky in the assessment of the philosophers of Soviet Ukraine of the 20-30th years of the twentieth century]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia "Filosofia"*, 210, 99-104 [in Ukrainian].
3. Hirniak, S. (2013). Halychyna "iak psykholohichna katehoriia" u kontseptsii Mykoly Shlemkevycha [Galicia «as a psychological category» in the concept of Nikolai Shlemkevich]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka*, 6, 255-260 [in Ukrainian].
4. Donchenko, O., & Romanenko, Yu. (2001). *Arkhetypy sotsialnoho zhyttia i polityka (Hlybynni rehuliatyvy psykhopolitychnoho povsiakdennia) [Archetypes of social life and politics (Deep regulating the psycho-political everyday life)]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
5. Ovcharuk, O. (2013). Kulturosofska spadshchyna ukrainkoi diaspory u vymirakh personalistychnoho dyskursu [Cultural and social heritage of the Ukrainian diaspora in the dimensions of personalistic discourse]. *Aktualni problemy istorii, teorii ta praktyky khudozhnoi kultury*, 31, 127-134 [in Ukrainian].
6. Savchuk, S. (1985) *Istoriia Ukrainkoi Hreko-Pravoslavnoi Tserkvy v Kanadi :Period zarodzhennia idei osnuvannia ukrainkoi Hreko-Pravoslavnoi tserkvy v Kanadi [History of the Ukrainian Greek-Orthodox Church in Canada: Period of origin of the idea of establishing the Ukrainian Greek-Orthodox Church in Canada]*. Vinnipeh: Vydavnycha spil-ka "Ekkleziia" [in Ukrainian].
7. Skrynnyk, M. (2006). Tradytsiia v ukrainkii filosofii i romantyzm [Tradition in Ukrainian Philosophy and Romanticism]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut". Filosofii. Psykholohiia. Pedahohika*, 3, 72-76 [in Ukrainian].
8. Fedoriv, I. (2013). Vnesok Dmytra Chyzhevskoho u rozvytok yevropeiskoho slovianoznavstva [Contribution of Dmytro Chyzhevsky in the Development of European Slavic Studies]. *Ukraina-Yevropa-Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Seriiia: Istoriia, mizhnarodni vidnosyny*, 12, 123-137 [in Ukrainian].
9. Fylypovych, H. (2013). Identyfikatsiina rol relihii i tserkvy v zhytti ukrainkoi diaspory [Identification of Religion and Church in the Life of the Ukrainian Diaspora]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka Filosofii. Politolohiia*, 4, 67-71. [in Ukrainian].
10. Khrutskiy, A. (1988). Komentar do istoriohrafii filosofii v Ukraini Chyzhevskoho [Commentary on the Historiography of Philosophy in Ukraine of Chyzhevsky]. *Suchasnist*, 5, 64 [in Ukrainian].
11. Chyzhevskiy, D. (1992). *Narysy z istorii filosofii na Ukraini [Essays on the history of philosophy in Ukraine]*. Kyiv: Vyd-vo Orii pry UKSP Kobza [in Ukrainian].

Сало Ганна Вікторівна

Аспірант

Київський університет імені Бориса Грінченка
04053 м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська 18/2**Salo Hanna**

Postgraduate student

Borys Grinchenko Kyiv University
18/2, Boulvarno-Kudryavskaya Str., Kyiv, 04053, Ukraine

Email: anitasolo@ukr.net

Цитування: Сало Г. В. Антропологічні виміри у релігійно-філософських поглядах українських мислителів західної діаспори / Г. В. Сало // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2019. – Т. 22. – № 3. – С. 19-26.

Citation: Salo, H.V. (2019). Antropolohichni vymiry u relihiino-filosofskykh pohliadakh ukrainkyykh myslyteliv zakhidnoi diaspory [Anthropological measurements in the religious and philosophical views of Western thinkers Ukrainian Diaspora]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 22 (3), 19-26.

Стаття надійшла / Article arrived: 07.02.2019

Схвалено до друку / Accepted: 08.03.2019